משום דנפישי בני חילא דמחווא אילפא ור' יוחנן הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מילתא טובא אמרי ניקום וניזיל וניעבד עיסקא ונקיים בנפשין [1]אפס כי לא יהיה בך אביון אזלו (א) אותבי תותי גודא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא אתו תרי מלאכי השרת שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה נישדי עלייהו האי גודא ונקטלינהו (ב)שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה אמר ליה אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא רבי יוחנן שמע אילפא לא שמע אמר ליה ר' יוחנן לאילפא שמע מר מידי אמר ליה לא אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא אמר ליה רבי יוחנן איהדר ואוקי בנפשאי [2]כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ר' יוחנן הדר אילפא לא הדר עד דאתא אילפא מליך רבי יוחנן אמרו לו אי אתיב מר וגרים לא הוה מליך מר (ג)אזל (ד)תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאיל לי במתניתא דר' חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתני' נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא אתא ההוא סבא תנא ליה (ה)(א)האומר תנו שקל לבניי בשבת והן ראויין לתת להם סלע נותנין להם סלע ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל (ב)אם אמר (ו)מתו ירשו אחרים תחתיהם בין שאמר תנו בין שאמר אל תתנו אין נותנין להם אלא שקל א"ל הא מני ר"מ היא דאמר (ג)מצוה לקיים דברי המת אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים פעם אחת [היתה מטתו מונחת בבית רעוע] בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואח"כ לפנות את הכלים אמר להם בניי פנו את הכלים ואח"כ פנו את מטתי שמובטח לכם שכל זמן שאני בבית אין הבית נופל פינו את הכלים ואחר כך פינו את מטתו ונפל הבית אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך אמר להם בניי אני גרמתי לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים (ד)בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו ידיי שלא חסו על ידיך יתגדמו רגליי שלא חסו על רגליך יתקטעו ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך (ז)ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה (ח)זימנא חדא בעו לשדורי ישראל דורון לבי קיסר אמרו מאן ייזיל ייזיל נחום איש גם זו דמלומד בניסין הוא שדרו בידיה מלא סיפטא דאבנים טובות ומרגליות אזל בת בההוא דירה בליליא קמו הנך דיוראי ושקלינהו לסיפטיה ומלונהו עפרא (למחר כי חזנהו אמר גם זו לטובה) כי מטא התם [שרינהו לסיפטא חזנהו דמלו עפרא] בעא מלכא למקטלינהו לכולהו אמר קא מחייכו בי יהודאי [אמר גם זו לטובה] אתא אליהו אדמי ליה כחד מינייהו א"ל דלמא הא עפרא מעפרא דאברהם אבוהון הוא דכי הוה שדי עפרא הוו סייפיה גילי הוו גירי דכתיב [3]יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו הויא חדא מדינתא דלא מצו למיכבשה בדקו מיניה וכבשוה עיילו לבי גנזיה ומלוהו לסיפטיה אבנים טובות ומרגליות ושדרוהו ביקרא רבה כי אתו ביתו בההוא דיורא אמרו ליה מאי אייתית בהדך דעבדי לך יקרא כולי האי אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטי להתם סתרו לדירייהו ואמטינהו לבי מלכא אמרו ליה האי עפרא דאייתי הכא מדידן הוא בדקוה ולא אשכחוה וקטלינהו להנך דיוראי: אי זו היא דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי כו': ת"ר (ה)עיר (ס)המוציאה חמש מאות ואלף רגלי כגון כפר עכו ויצאו הימנה תשעה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר ביום אחד או בד' ימים אין זה דבר (ט)ועיר המוציאה חמש מאות רגלי כגון כפר עמיקו ויצאו ממנה שלשה מתים בג' ימים זה אחר זה הרי זה דבר

ביום

משום דנפישי בני מחווא. דליכא עניי טפי וקא מיכלי קרנא: **דחיקא להו.** עניות: **כי לא יהיה בך אביון.** בך בעצמך: **חיי העולם הבא.** תורה: **חיי שעה.** עולם הזה. זה סחורה: **קיימא ליה שעתא.** עתיד להתגדל ואין זמנו למות: **שמע מינה.** מדלא שמעתיה איהדר איזיל לתורתי: **עד דאתא אילפא.** ממקום שהלך שם לסחורה: **מלך רבי יוחנן.** מינוהו ראש ישיבה עליהן. מנהג הוא מי שהוא ראש ישיבה היו מגדלין אותו משלהן ומעשירין אותו כדאמרינן לגבי כהן גדול בסיפרא(ס) וביומא (דף יח.) והכהן הגדול מאחיו ז) גדלוהו משל אחיו: **אמרו לו.** אנשי המקום לאילפא: **אי (ג) אתיב מר וגרים.** אם היית יושב ועוסק בתורה היינו ממליכין אותך כמו שעשינו לר' יוחנן. דאילפא הוי גמיר טפי מר' יוחנן: **תלא נפשיה באסקריא.** כלונס עץ ארוך תקוע בלב הספינה שמניחין עליה מכסה ט) וילו"ן בלע"ז: **דשאיל לי כו'.** כלומר אף על גב דעבדי עיסקא גריסנא אנא טפי מיניה: **דבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא.** דהוו מסדרי מתניתא על פי רבינו הקדוש שהיה רבם: **ולא פשיטנא ליה ממתני'.** דאשכחנא משנה כוותיה דההיא ברייתא: **תנא ליה.** שנה לפניו כלומר בעא מיניה: **האומר תנו שקל לבניי.** מי שמת והניח ממונו ביד איש נאמן ואמר תנו שקל מני סלע לבניי להוצאה בשבוע: **וראויין לתת להן סלע.** שיש לו נכסים הרבה ואין מסתפקין לשבת בפחות מסלע: **נותנין להן סלע.** דלאי הוה בדעתיה דלא למיתן להו אלא שקל היה מצוה אל תתנו להן אלא שקל והאי דקאמר תנו להן שקל ולא אמר תנו סלע משום דבעי לזרוזינהו כדאמרן בכתובות (דף ע.) כדי לזרזן במשא ובמתן כדי שיטרחו וילמדו דרך ארץ וירויחו: **אם מתו ירשו אחרים תחתיהן.** אע"ג דאמר תנו שקל ולא אמר אל תתנו אלא שקל גלי בדעתיה דלא בעי למיתב להו אלא שקל בשבת כי היכי דלאי מתו ירשו אחרים תחתיהן: **אמר ליה.** אילפא: **הא מני.** דקתני אע"ג דלא ספקי בבציר מסלע לא יהבינן להו אלא שקל (ד) ר"מ היא דאמר במסכת כתובות במתני' (דף סט:) מצוה לקיים דברי המת דאי לאו מצוה מן הדין נותנין להן כל הראוי להן שהרי כל הממון שלהן הוא ואין בו לאותן אחרים כלום אלא לאחר מיתתן אם יש מותר יש להן ואם לאו לא יטלו ומתוך שרוצין אנו לקיים דבריו שירשו אחרים תחתיהם אנו מקמצין את הממון כדי שיהא שם מותר: **והיה מטתו מונחת כו'.** רגלי המטה מונחין בספלים מלאים מים שלא יעלו אליו נמלים דרך רגלי המטה מפני שהיה גידם ואם היו עולים אינו יכול ליטלם בידיו ולזורקן: **דסלקי ליה.** כל המאורע לו אפילו רעה: **בת בההיא דיורא.** לן לילה אחת באותו המלון: **לסיפטיה.** ארגז שלו: **לכולהו.** שואליהן של ישראל: **כחד מינייהו.** כאחד משרי קיסר: **מעפרא דאברהם הוא.** כשנלחם עם המלכים: **גילי.** קשין: **כיתו.** לנו במלון: (ה) **כפר עמיקו שלשה מתים בשלשה ימים.** מת אחד בכל יום:

ביום

אמרן ליה לאילפא אי יתיב מר לא הוה מלך מר. פי' (ו) כלומר לא היית מולך לראש ישיבה וי"מ בניחותא דמר קאי אר' יוחנן כלומר אי יתיב מר לא הוה מליך ר' יוחנן:

יכול

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"א מהלכות זכיה ומתנה הלכה כג]:

טז ב מיי' פי"ב שם הל' ו טוש"ע ח"מ סי' רנג סעיף יז [וסימן רמח סעיף ג]:

יז ג מיי' פ"ב מהלכות אישות הלכה יד סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' נג וח"מ סי' רנג סעיף כ:

ד [טוש"ע י"ד סימן רמז סעיף א]:

יח ה מיי' פ"ב מהלכות תענית הלכה ה טוש"ע א"ח סי' תקעו סעיף ב:

◆

רבינו חננאל

אילפא ור' יוחנן דחיק להו עלמא אמרי ניקום ונעביד עיסקא [וכו'] עד דהדר אילפא מלך יוחנן. אתא אילפא תלא נפשיה, אמר אי איכא דשאיל לי מתנייתא מדבי ר' חייא ודבי ר' אושעיא ולא פשטנא ליה מכתני'. כלומר, כל מה שיש במשניות החיצונות עיקר שלהן במשנתינו., ואין כל חכם יודעו, לפיכך אני גדול ממנו, ולמה זכה לישב בראש ולא זכיתי אני. ושאליה ההוא סבא, והא דתניא האומר תנו לבניי שקל בשבת וצוה ומת וראויין לתת להן סלע, כי השקל הוא חצי סלע, אם אינו מספיק להם נותנין להן סלע, אם אמר בלשון הזה אל תתנו להן אלא שקל אע"פ שאינו מספיק להם אין נותנין להם אלא שקל, ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם [כו']. שמעינן מינה דאין אדם רשאי לשנות מדברי המת. ופשט אילפא, הא מתניתא אליבא דר' מאיר היא, ששנינו במשנתנו בכתובות בפרק מציאת האשה, המשליש מעות לבתו והיא אומרת נאמן עלי בעלי יעשה שליש מה שהושלש בידו דברי ר' מאיר, ואוקימנא התם טעמא דר' מאיר משום דמצוה לקיים דברי המת ואין לשנות מדבריו. אמרו עליו על נחום איש גם זו. שם מקום הוא, ראיה על אמתת הדבר בדברי הימים הוא שנקרא לשם שם אחת העיירות (גם זו) [גמזו], והוא האמת א). ירושלמי א"ר יוסי בן אבין בזכות ג' דברים גשמים יורדים בזכות הארץ ובזכות החסד וייסורין, וכולן בפסוק אחד נאמר: אם לשבט [אם לארצו] אם לחסד ימציאנו, שבט אלו ייסורין. מפני (ג') [ד'] דברים גשמים יורדין מלמעלה, מפני טללים הרעים ומפני בעלי זרוע ושיהא שותה העליון כתחתון ושיהו עיני הכל נשואות לשמים. בעון (ג') [ד'] דברים גשמים נעצרין, בעון עבודה זרה שנאמר ועבדתם (שם) אלהים אחרים, וכתיב בתריה ועצר את השמים. בעון גילוי עריות שנאמר ותחניפי ארץ בזנותיך, וכתיב וימנעו רביבים. בעון שפיכות דמים שנאמר כי הדם הוא יחניף את הארץ, פי' יחן אף על הארץ. (וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר ב)) בעון פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין דכתיב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. [חמשה] שמות נקרא איד [עב] ענן חזיז ונשיא. א"ר חנינא מה יעשו גדולי הדור ואין הצבור נידון אלא אחר רובו. שכן מצינו שכל ל"ח שנים שהיו ישראל כמנודין לשמים לא היה הדיבור עם משה, שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וכתיב (ויאמר) [וידבר] ה' [אלי] לאמר. ר' אליעזר עבר תענית ולא נחת מטרא עבר ר' עקיבא תלמידיה ונחית מטרא. עאל ר' עקיבא ואמר משל למה הדבר דומה, למלך שהיו לו שתי בנות, אחת חצופה וכיון שהיתה נכנסת אצלו בבקשה הוא אומר תנו לה בקשתה והצא, ואחרת היתה צנועה וכשהיתה נכנסת אצלו היה מאריך רוחו עמה כדי שישמע שיחתה שהיה מתאוה לשמוע שיחתה. עשה כך ר' עקיבא בשביל ר' אליעזר רבו, כדי שלא יאמרו כי אינו הגון ונמצא חילול שמים. כתיב ויקבצו המצפתא וישאבו מים וישפכו לפני ה', וכי מים שפכו, אלא לבם שפכו כמים. ויאמרו שם חטאנו לה', לבש שמואל חלוקן של ישראל, אמר לפניו רבונו של עולם כלום אתה דן את האדם ג)על אמרך לא חטאתי, ואלו (חנה) [אומרים] לפניך חטאנו. מתני', איזו היא דבר עיר המוציאה ת"ק רגלי [וכו'] עיר גדולה המוציאה אלף ת"ק רגלי יוצאי צבא כגון כפר עכו, ויצאו הימנה ט' מתים בג' ימים (בג' ימים אנשים ממש) [זא"ז] הרי זה דבר, בד' ימים או ביום אחד אינו דבר.

מסורת הש"ס

א) [שבת י. לג: כילה טו:], ב) [כתובות סט:], ג) [עי' רש"י גיטין לג: ד"ה דתלי פי' גשטן וכן בפסחים סח: פרש"י ד"ה ותלי גשטן ובפרש"י חגיגה טו: תלי גשטן], ד) ב"ב קכט. כתובות סט: [תוספתא כתובות פ"ו], ה) [נ"ל אם מתו], ו) סנהדרין קח: ע"ש, ז) עי' ברכות ס:, ח) [ברי"ף ורא"ש גרס ברישא עיר המוציאה ת"ק וכו' ובסיפא אלף ות"ק וכו'], ט) [אסתר פרשה ג], י) [ויקרא כא], כ) כס"מ: מכותא (עי' כתובות סט:)..

◆

תורה אור השלם

1. אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְיָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ: דברים טו ד
2. כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ: דברים טו יא
3. מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ: ישעיהו מא ב

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אזלו אותיבו תותי גודא וכו' אי יתיב מר וגרים: (ב) שם ת"ר עיר גדולה המוציאה חמש מאות כו' ועיר קטנה המוציאה כו': (ג) רש"י ד"ה אי יתיב מר וגרים: (ד) ד"ה הא מני כו' אלא שקל הס"ד ומה"ד ר"מ היא וכו' שיהא שם מותר הס"ד ומה"ד ורגלי מטתו מונחין כו': (ה) ד"ה כיתו לנו במלון הס"ד ואח"כ מה"ד כגון כפר עמיקו ויצאו ממנה שלשה מתים: (ו) תוס' ד"ה אמרו כו'. פי' בתמיה כלומר וכי לא היית:

◆

לעזי רש"י

וילו"ן [ויי"לא]. מפרש.

◆

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא

◆

רבינו גרשום

באסקריא דספינתא. משט. נותנין להם סלע. דאזלינן בתר אומדין דעתי', דלהכי אמר שקל אם אפשר להם לצמצם, אבל אם אי אפשר להם נותנין להם סלע. א) כיון שאמר תנו אין נותנים להם אלא שקל, דאזלינן בתר אומדין דעתיה, דכיון דבעי דלירשו אחרים ודאי הוה ליה צר עין על בניו. א"ל הא מני ר"מ. דמתניתין. מונחת על ארבעה ספלים. שלא יעלו עליו הרחש. ביום אחד. אין זה דבר, דאקראי בעלמא הוא. או בארבעה. מרוחקין. ט' מתים, דהיינו נמי ג' מתים לג' ימים.

א) נ"ל ואם אמר אם מתו ירשו אחרים תחתיהם בין שאמר תנו ובין שאמר אל תתנו אין נותנין להם וכו'.

א) עי' בערוך השלם ערך גם זו. ב) בירושלמי לפנינו ליתא זה אך רבינו היה גורס כן בירושלמי ומביא ראיה מהכן קרא לזה אף לאידך קרא היינו שיהיה עצירת גשמים. ג) אלא על שהוא אומר לפניך לא חטאתי הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (ירמיה ב').